

ADABIYOT DARSLARIDA KREATIV FIKRLASHNI SHAKLLANTIRUVCHI O'QUV TOPSHIRIQLAR

Mahmado'stov Abdulla Shavkatovich,

Toshkent amaliy fanlar universiteti, "O'zbek tili va adabiyoti" kafedrası,

G-mail:abdullamahmadustov@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada adabiyot darslarida o'quvchilarning kreativ fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi o'quv topshiriqlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar va ijodiy ta'lim texnologiyalarining adabiyot ta'limidagi o'rni o'rganildi. Kreativ fikrlashni shakllantirishda muammoli vaziyatlar, assotsiativ tafakkur, matn transformatsiyasi, rolli o'yinlar, esse yozish va intertekstual tahlilga asoslangan topshiriqlarning samaradorligi yoritildi. Shuningdek, badiiy matn bilan ishlash jarayonida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, estetik didi va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish imkoniyatlari ko'rib chiqildi. Tadqiqot natijalari adabiyot darslarida kreativ yondashuv asosida tashkil etilgan topshiriqlar o'quvchilarning tahliliy va ijodiy tafakkurini rivojlantirishda muhim pedagogik vosita ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: kreativ fikrlash, adabiyot ta'limi, o'quv topshiriqlari, interfaol metodlar, badiiy tafakkur, ijodkorlik, pedagogik texnologiyalar, matn tahlili, kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim metodikasi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются учебные задания, направленные на формирование креативного мышления учащихся на уроках литературы. Анализируются современные педагогические подходы, интерактивные методы и творческие технологии обучения, способствующие развитию самостоятельного мышления, воображения и интерпретационных навыков. Особое внимание уделяется проблемным заданиям, эссе, ролевым играм, трансформации текста и интертекстуальному анализу как эффективным инструментам развития творческого потенциала учащихся. Результаты исследования показывают, что использование креативных заданий значительно повышает мотивацию учащихся и способствует углублённому пониманию художественного текста.

Ключевые слова: креативное мышление, литературное образование, учебные задания, интерактивные методы, художественный текст, интерпретация, педагогические технологии, эссе, критическое мышление, творчество.

Abstract. This article examines learning tasks aimed at developing students' creative thinking in literature classes. It analyzes modern pedagogical approaches, interactive methods, and creative teaching technologies that enhance independent thinking, imagination, and interpretative skills. Special attention is given to problem-based tasks, essay writing, role-playing activities, text transformation, and intertextual analysis as effective tools for fostering students' creative potential. The results of the study show that the use of creative tasks significantly increases students' motivation and deepens their understanding of literary texts.

Keywords: creative thinking, literature education, learning tasks, interactive methods, literary text, interpretation, pedagogical technologies, essay writing, critical thinking, creativity.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri mustaqil fikrlay oladigan, ijodkor, tashabbuskor va innovatsion yondashuvga ega shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Globallashuv, raqamli texnologiyalar va axborot oqimining keskin ortishi sharoitida ta'lim jarayoni an'anaviy bilim berish modeli bilan cheklanib qolmasdan, o'quvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirishga ham yo'naltirilishi zarur. Ayniqsa, adabiyot darslari badiiy-estetik tafakkurni shakllantirish, emotsional-intellektual

rivojlanishni ta'minlash va ijodiy fikrlashni rag'batlantirish imkoniyatiga ega bo'lgan muhim fanlardan biri hisoblanadi.

Adabiyot insonning ma'naviy olami, estetik qarashlari va axloqiy qadriyatlarini shakllantiruvchi kuchli tarbiyaviy vositadir. Badiiy asarlarni tahlil qilish jarayonida o'quvchilar voqea-hodisalarni turlicha talqin qilish, muallif g'oyasini anglash, obrazlarga mustaqil baho berish va alternativ fikrlarni ilgari surish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa kreativ fikrlashning shakllanishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Adabiyot ta'limida kreativ fikrlashni rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biridir. Q. Yo'ldoshev adabiyot o'qitish jarayonida badiiy matn tahlili orqali o'quvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlashini shakllantirish zarurligini ta'kidlaydi. B. G'aniev va D. Qo'chqorova innovatsion va interfaol metodlar kreativ kompetensiyani rivojlantirishda samarali ekanini asoslaydi.

N. Xodjimuhamedov zamonaviy ta'lim metodlari o'quvchilarning tahliliy va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatadi. N. Karimova esa adabiyot darslarida interfaol topshiriqlar va muammoli yondashuvlar kreativ fikrlashni kuchaytirishini ta'kidlaydi.

Xorijiy tadqiqotlarda R. Beghetto, J. C. Kaufman va K. Robinson ijodiy ta'lim muhiti, erkin fikrlash va interaktiv topshiriqlar o'quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynashini qayd etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda adabiyot darslarida kreativ fikrlashni rivojlantiruvchi o'quv topshiriqlari nazariy va amaliy yondashuv asosida o'rganildi. Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, pedagogik kuzatuv va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, interfaol metodlar va kreativ topshiriqlarning o'quvchilarning fikrlash jarayoniga ta'siri o'rganildi. Olingan natijalar asosida umumlashtirish va xulosa chiqarish usullari qo'llanildi.

Tahlillar va natijalar. Kreativ fikrlash pedagogik va psixologik nuqtai nazardan yangicha g'oya yaratish, noodatiy yechim topish, mavjud vaziyatga innovatsion yondashish hamda stereotiplardan chetga chiqib fikrlash qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Zamonaviy ta'lim konsepsiyalarida kreativlik XXI asrning eng muhim kompetensiyalaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Shu sababli adabiyot ta'limida ham o'quvchilarni faqat tayyor bilimni o'zlashtirishga emas, balki mustaqil mushohada yuritishga, matnga ijodiy munosabat bildirishga va yangi g'oyalar yaratishga yo'naltirish dolzarb masalaga aylandi.

An'anaviy adabiyot darslarida asosan reproduktiv metodlar ustun bo'lib, o'quvchilar ko'proq tayyor ma'lumotni eslab qolishga yo'naltirilgan edi. Bunday yondashuv esa ijodiy tafakkurning to'laqonli rivojlanishiga yetarli imkon bermaydi. Hozirgi kompetensiyaviy ta'lim tizimi esa o'quvchilarning mustaqil faoliyatiga, muammoli vaziyatlarni hal qilishiga va kreativ yondashuv asosida bilim hosil qilishiga katta e'tibor qaratmoqda.

Adabiyot darslarida kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun maxsus o'quv topshiriqlaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bunday topshiriqlar o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi, assotsiativ tafakkurini rivojlantiradi va badiiy matnni chuqurroq anglashga yordam beradi. Ayniqsa, esse yozish, obrazlar dialogini yaratish, muqobil syujet tuzish, matnni zamonaviylashtirish, intertekstual bog'lanishlarni aniqlash va drammatizatsiya kabi topshiriqlar o'quvchilarning ijodiy faolligini oshiradi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, bugungi ta'lim tizimida kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish davlat ta'lim standartlari va xalqaro baholash dasturlarining muhim talablaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan adabiyot darslarida kreativ fikrlashni shakllantiruvchi samarali o'quv topshiriqlarini ilmiy-metodik jihatdan asoslash muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi adabiyot darslarida kreativ fikrlashni rivojlantiruvchi o'quv topshiriqlarining pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilish hamda ularning samaradorligini aniqlashdan iboratdir. Tadqiqot vazifalari sifatida kreativ fikrlash tushunchasining nazariy asoslarini o'rganish, adabiyot ta'limida qo'llaniladigan kreativ topshiriqlarni tasniflash, ularning metodik xususiyatlarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish belgilandi.

Kreativ fikrlashni shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, adabiyot darslari o'quvchilarda ijodiy tafakkur, estetik did, mustaqil tahlil qilish va interpretatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish uchun qulay pedagogik muhit yaratadi. Badiiy asar bilan ishlash jarayonida o'quvchi faqat tayyor ma'lumotni qabul qiluvchi emas, balki matnni qayta yaratuvchi, unga munosabat bildiruvchi va yangi ma'nolarni kashf etuvchi subyektga aylanadi. Shu sababli adabiyot darslarida kreativ fikrlashni rivojlantiruvchi o'quv topshiriqlari alohida ahamiyat kasb etadi.

Kreativ fikrlash – bu yangi g'oyalar yaratish, mavjud muammolarga noodatiy yondashuv topish, turli fikrlarni birlashtirib original yechim hosil qilish qobiliyatidir. Adabiyot ta'limi esa aynan shunday tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi, chunki badiiy matn ko'p ma'noli, ramziy va turli talqinlarga ochiq bo'lgan tizimdir. O'quvchi asarni tahlil qilish jarayonida obrazlar, voqealar va muallif pozitsiyasini turlicha izohlashi mumkin, bu esa kreativ yondashuvni shakllantiradi.

Adabiyot darslarida kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun qo'llaniladigan topshiriqlar turli shakllarga ega bo'lib, ular o'quvchilarning faolligini oshirishga, mustaqil fikrlashga va ijodiy yondashuvga yo'naltirilgan bo'ladi. Shunday topshiriqlardan biri muammoli vaziyatlarga asoslangan savollardir. Bunday topshiriqlar o'quvchini tayyor javobni eslab qolishga emas, balki muammoni tahlil qilish va unga alternativ yechim topishga undaydi. Masalan, "Agar asar qahramoni boshqacha yo'l tutganida voqealar qanday rivojlanardi?" yoki "Asardagi konflikt bugungi jamiyatda qanday hal etilishi mumkin?" kabi savollar o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi.

Esse yozish topshiriqlari ham kreativ fikrlashni rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilar “Men qahramon o‘rnida bo‘lganimda...”, “Asarga zamonaviy nuqtai nazardan baho”, “Obrazga maktub” kabi erkin mavzularda fikr yuritish orqali o‘z individual qarashlarini ifodalaydi. Bu jarayon ularning mustaqil yozma nutqini, fikrni asoslash va mantiqiy bog‘lash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Rolli o‘yinlar va drammatizatsiya metodlari ham adabiyot darslarida kreativlikni oshirishga xizmat qiladi. O‘quvchilar asar qahramoni roliga kirib, uning nutqi, xulqi va qarorlarini jonlantiradilar. “Qahramonlar sud jarayonida”, “Muallif va qahramon suhbat”, “Asar voqealari sahnalashtirilishi” kabi topshiriqlar o‘quvchilarning emotsional va ijodiy faolligini kuchaytiradi, ularni erkin fikrlashga undaydi.

Intertekstual tahlilga asoslangan topshiriqlar ham kreativ fikrlashni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. O‘quvchilar bir asarni boshqa asarlar bilan taqqoslab, umumiy motivlar, obrazlar va g‘oyalarni aniqlaydilar. Bu ularda adabiy tafakkurni kengaytiradi va turli madaniy qatlamlarni bog‘lash ko‘nikmasini shakllantiradi.

Matn transformatsiyasi topshiriqlari o‘quvchilarning ijodiy tasavvurini rivojlantirishda juda samarali hisoblanadi. Masalan, she‘ri hikoyaga aylantirish, hikoyani dialog shaklida qayta yozish yoki asarni zamonaviy kontekstga moslashtirish o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini faollashtiradi. Bunday topshiriqlar o‘quvchini matnni qayta yaratishga undaydi va uning badiiy tafakkurini mustahkamlaydi.

Interfaol metodlar ham kreativ topshiriqlar bilan uyg‘un holda qo‘llanilganda yuqori samaradorlikka ega bo‘ladi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Sinkveyn”, “Debat” kabi metodlar o‘quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta‘minlaydi. Masalan, sinkveyn metodi yordamida o‘quvchilar asar qahramonini besh qatordan iborat ijodiy shaklda tasvirlaydilar, bu esa ularning qisqa va obrazli fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Shuningdek, kreativ topshiriqlar o‘quvchilarning psixologik rivojlanishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Ular o‘z fikrini erkin ifodalashga o‘rganadi, o‘ziga ishonchi ortadi, dars jarayoniga qiziqishi kuchayadi va kommunikativ kompetensiyalari rivojlanadi. Adabiyot darslarida yaratilgan ijodiy muhit o‘quvchini passiv tinglovchidan faol ijodiy subyektga aylantiradi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ham kreativ topshiriqlarni yangi bosqichga olib chiqmoqda. O‘quvchilar elektron hikoyalar yaratish, videoesse tayyorlash, podkast yozish yoki virtual sahnalashtirish kabi faoliyatlar orqali o‘z ijodiy salohiyatini namoyon etish imkoniga ega bo‘lmoqda. Bu esa adabiyot ta‘limini zamonaviy va innovatsion shaklda tashkil etishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, adabiyot darslarida kreativ fikrlashni shakllantiruvchi o‘quv topshiriqlari o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va badiiy tafakkurini rivojlantirishda eng muhim pedagogik vositalardan biri hisoblanadi.

Xulosa. Adabiyot darslarida kreativ fikrlashni shakllantirishga yo‘naltirilgan o‘quv topshiriqlari zamonaviy ta‘lim jarayonining muhim pedagogik yo‘nalishlaridan biri

hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, muammoli vaziyatlar, esse yozish, rolli o'yinlar, matn transformatsiyasi va intertekstual tahlilga asoslangan topshiriqlar o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy tafakkurini sezilarli darajada rivojlantiradi.

Kreativ topshiriqlar o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshiradi, ularni tayyor bilimni qabul qiluvchi passiv subyektdan mustaqil fikrlovchi va ijodkor shaxsga aylantiradi. Bunday topshiriqlar orqali o'quvchilar badiiy matnni chuqurroq anglaydi, obrazlarni turlicha talqin qilish ko'nikmasini egallaydi hamda o'z fikrini erkin va asosli ifodalashni o'rganadi.

Shuningdek, interfaol metodlar bilan uyg'unlashtirilgan kreativ topshiriqlar ta'lim samaradorligini oshirib, o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantiradi. Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi esa kreativ ta'lim imkoniyatlarini yanada kengaytirib, o'quvchilarga yangi ijodiy formatlarda o'z salohiyatini namoyon etish imkonini bermoqda.

Xulosa qilib aytganda, adabiyot darslarida kreativ fikrlashni rivojlantiruvchi o'quv topshiriqlari nafaqat bilim berish, balki shaxsning intellektual, estetik va ijodiy rivojlanishini ta'minlovchi muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Kelgusida bunday topshiriqlarni yanada takomillashtirish, raqamli texnologiyalar bilan integratsiya qilish va individual yondashuv asosida rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi, 2021.
2. G'aniev B., Qo'chqorova D. Pedagogik texnologiyalar va innovatsion ta'lim. Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
3. Xodjimuhamedov A. Zamonaviy ta'lim metodlari. Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti, 2020.
4. Karimova N. Adabiyot darslarida interfaol metodlar. Toshkent: Ma'naviyat, 2023.
5. Beghetto R., Kaufman J. C. Nurturing Creativity in the Classroom. Cambridge University Press, 2021.
6. Robinson K. Creative Schools: The Grassroots Revolution That's Transforming Education. Penguin Books, 2022.